

УДК 342.9:069

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2026-1-19-207-213><https://orcid.org/0009-0003-3275-5619>

Кікена П. І.,

адвокат, аспірант кафедри публічного та міжнародного права Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, м. Київ, Україна

МУЗЕЙНА СПРАВА ЯК ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація: у статті досліджено музейну справу як самостійний об'єкт адміністративно-правового дослідження. Обґрунтовано, що музейна справа є не лише складовою культурної політики держави, а й самостійною сферою публічного адміністрування, у межах якої реалізуються владно-управлінські, організаційні, контрольні, координаційні та сервісні функції держави й органів місцевого самоврядування. Її публічно-правова природа виявляється у визначенні стратегічних напрямів розвитку музейної діяльності, формуванні та реалізації державної політики у сфері охорони культурної спадщини, нормативному врегулюванні порядку створення, реєстрації, фінансування та функціонування музеїв, а також у забезпеченні обліку, збереження, використання й популяризації музейних предметів і колекцій. Водночас музейна справа охоплює значний масив адміністративно-правових відносин, пов'язаних із розмежуванням компетенції суб'єктів публічної адміністрації, здійсненням контролю за додержанням законодавства у сфері музейної діяльності, наданням публічних послуг, цифровізацією облікових та інформаційних процесів, а також впровадженням механізмів захисту музейного фонду в умовах сучасних безпекових викликів.

З'ясовано, що адміністративно-правовий підхід до осмислення музейної справи дає змогу виявити особливості правового статусу музеїв, компетенцію суб'єктів публічної адміністрації у сфері охорони, обліку, збереження, використання та популяризації музейного фонду, а також визначити місце адміністративних процедур у забезпеченні належного функціонування музейної сфери.

Акцентовано увагу на тому, що музейна справа поєднує в собі публічно-управлінський, культуроохоронний, інформаційний і соціальний аспекти, а тому потребує комплексного адміністративно-правового аналізу. Встановлено, що сучасні виклики, пов'язані з воєнними загрозами, необхідністю евакуації та збереження музейних цінностей, цифровізацією музейної діяльності, а також адаптацією національного законодавства до європейських стандартів, посилюють значення ефективного адміністративно-правового регулювання цієї сфери.

Зроблено висновок, що музейна справа як об'єкт адміністративно-правового дослідження охоплює сукупність суспільних відносин, які виникають у процесі організації, функціонування та державного управління музейною діяльністю, а її належне правове забезпечення є важливою передумовою збереження культурної спадщини та реалізації публічного інтересу.

Ключові слова: музейна справа, адміністративно-правове дослідження, публічне адміністрування, культурна спадщина, музейний фонд, адміністративно-правове регулювання, суб'єкти публічної адміністрації, адміністративні процедури.

KIKENA P. MUSEUM AFFAIRS AS AN OBJECT OF ADMINISTRATIVE-LEGAL RESEARCH

Abstract. *The article examines museum affairs as an independent object of administrative and legal research. It is substantiated that museum affairs are not only a component of the state's cultural policy, but also an independent sphere of public administration within which governmental, organizational, control, coordination, and service functions of the state and local self-government bodies are exercised. Its public-law nature is manifested in determining the strategic directions of museum activity development, shaping and implementing state policy in the field of cultural heritage protection, normative regulation of the procedure for the establishment, registration, financing, and functioning of museums, as well as ensuring the accounting, preservation, use, and promotion of museum objects and collections. At the same time, museum affairs encompass a significant array of administrative-legal relations connected with the distribution of competence among public administration entities, supervision over compliance with legislation in the field of museum activity, provision of public services, digitalization of accounting and information processes, as well as the implementation of mechanisms for protecting the museum fund under current security challenges.*

It has been established that the administrative-legal approach to understanding museum affairs makes it possible to identify the peculiarities of the legal status of museums, the competence of public administration entities in the field of protection, accounting, preservation, use, and promotion of the museum fund, as well as to determine the place of administrative procedures in ensuring the proper functioning of the museum sphere.

Attention is focused on the fact that museum affairs combine public-administrative, cultural-protective, informational, and social aspects, and therefore require a comprehensive administrative-legal analysis. It has been established that current challenges related to military threats, the necessity of evacuation and preservation of museum valuables, the digitalization of museum activity, as well as the adaptation of national legislation to European standards, increase the importance of effective administrative-legal regulation in this sphere.

It is concluded that museum affairs as an object of administrative and legal research encompass the totality of social relations arising in the process of organization, functioning, and state administration of museum activity, and that their proper legal support is an important prerequisite for the preservation of cultural heritage and the realization of the public interest.

Keywords: *museum affairs, administrative and legal research, public administration, cultural heritage, museum fund, administrative and legal regulation, public administration entities, administrative procedures.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження музейної справи як об'єкта адміністративно-правового дослідження зумовлена зростанням ролі музеїв у збереженні культурної спадщини, формуванні національної ідентичності та забезпеченні культурних прав людини. В умовах воєнного стану, цифрової трансформації та євроінтеграційних процесів музейна справа набуває особливого значення як сфера, що потребує ефективного публічного адміністрування, належного правового регулювання, захисту музейних фондів і вдосконалення механізмів управління. Це зумовлює необхідність наукового осмислення музейної справи саме в площині адміністративного права, з урахуванням компетенції суб'єктів публічної адміністрації, адміністративних процедур, форм контролю та засобів забезпечення публічного інтересу.

Мета статті полягає у визначенні сутності музейної справи як об'єкта адміністративно-правового дослідження, а також у розкритті особливостей її адміністративно-правового регулювання в сучасних умовах.

Стан наукового дослідження. Для адміністративно-правового осмислення музейної справи важливими є й дослідження у сфері публічного адміністрування культури та культурних послуг. Так, А. В. Аксютіна у статті «Принципи адміністративно-правового забезпечення населення

культурними послугами», а також А. В. Аксютіна і Р. В. Карпенко у праці «Нормативно-правове забезпечення надання населенню культурних послуг» розкривають принципи, засоби та нормативні основи публічного забезпечення культурних прав. Сучасні управлінські тенденції у музейній сфері висвітлено у статті А. Кожині «Сучасні тенденції розвитку публічного управління у сфері музейної справи в умовах цифрової трансформації», а цифровий вимір державної політики у цій галузі - у працях В. Орищука «State policy of digital development of the sphere of museum affairs of the French Republic: experience for Ukraine» та С. Гололобова і Л. Антонової «Реалізація державної політики цифрового розвитку у сфері музейної справи: виклики та перспективи». Попри наявність зазначених праць, у науці адміністративного права все ще відсутнє комплексне дослідження музейної справи саме як самостійного об'єкта адміністративно-правового дослідження, у якому були б системно поєднані питання правової природи музейної справи, суб'єктного складу публічного адміністрування, адміністративних процедур, контрольних механізмів і публічних послуг у цій сфері. Саме це й зумовлює доцільність подальшого наукового опрацювання обраної теми.

Виклад основного матеріалу. Законом України «Про музеї та музейну справу» визначено, що музейна справа - спеціальний вид наукової та культурно-освітньої діяльності, що включає комплектування, зберігання, охорону та використання музеями культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини України, в тому числі їх консервацію, реставрацію, музеєфікацію, наукове вивчення, експонування та популяризацію [1]. Сутність наведеного визначення полягає в тому, що музейна справа розглядається не як окрема технічна чи організаційна діяльність музею, а як комплексний спеціальний вид наукової та культурно-освітньої діяльності, спрямований на збереження й актуалізацію культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини України.

Переконаний, що в адміністративно-правовій науці музейна справа має розглядатися не вузько-інституційно, як діяльність із простого обліку та зберігання предметів, а як багаторівнева публічно значуща система, у межах якої культурна спадщина проходить повний цикл правового, наукового та соціокультурного опрацювання. Охоронна функція забезпечує фізичне збереження й правовий захист музейних цінностей, наукова - їх дослідження, систематизацію та встановлення історико-культурної цінності, освітня - передачу суспільству знань і формування історичної пам'яті, а комунікаційна - створює умови для суспільного діалогу між державою, музеєм і громадськістю. Саме в такому поєднанні музейна справа постає не лише як форма збереження минулого, а як активний інструмент впливу на культурну політику, національну ідентичність і суспільну свідомість. Отже, у межах авторського підходу музейна справа трактується як цілісний адміністративно, культурно та науково організований процес, спрямований не лише на охорону спадщини, а й на її суспільну актуалізацію.

У структурі музейної справи можна виокремити кілька взаємопов'язаних складових: комплектування музейних фондів, зберігання й охорону культурних цінностей, а також їх використання, що охоплює консервацію, реставрацію, музеєфікацію, наукове вивчення, експонування та популяризацію. Кожен елемент музейної справи має власне функціональне призначення, але повноцінно працює лише у зв'язку з іншими.

Комплектування музейних фондів - це початковий етап, на якому музей формує свою предметну й смислову основу. У наукових публікаціях фондова робота названа «одним із важливих напрямків діяльності музеїв», а комплектування - організацією заходів, спрямованих на поповнення зібрання пам'ятками матеріальної та духовної культури. У сутнісному плані це не механічне збирання речей, а науково вмотивований відбір об'єктів, які мають музейну, історичну, художню або меморіальну цінність і відповідають профілю конкретного музею. З позицій адміністративного права комплектування музейних фондів слід розглядати не лише як фахову музейну діяльність, а як елемент публічного адміністрування у сфері охорони культурної

спадщини. Його публічна природа виявляється в тому, що формування музейного фонду здійснюється не довільно, а в межах нормативно визначених правил, процедур, компетенції уповноважених суб'єктів та під контролем держави. У цьому аспекті комплектування є формою реалізації владно-організаційних повноважень, спрямованих на виявлення, відбір, облік і включення культурних цінностей до музейного фонду з метою забезпечення публічного інтересу у збереженні національної культурної спадщини. _Комплектування музейних фондів в адміністративно-правовому аспекті є процедурно врегульованою діяльністю з формування музейного фонду, що здійснюється в межах публічно встановлених правил відбору, обліку, експертної оцінки та включення культурних цінностей до відповідних фондів. Його зміст полягає у реалізації уповноваженими суб'єктами владно-організаційних повноважень щодо виявлення об'єктів, які мають історичну, художню, меморіальну чи наукову цінність, та прийняття рішення про доцільність їх інституційного закріплення за музеєм. Отже, комплектування є не просто науково-фондовою роботою, а юридично значущим механізмом публічного впливу на формування національного музейного фонду.

Публічна природа комплектування музейних фондів виражається у виникненні комплексу адміністративно-правових відносин між музеями, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, власниками культурних цінностей, експертними установами та іншими учасниками відповідних процедур. Саме тому комплектування слід тлумачити як юридично врегульовану діяльність, що поєднує дискреційні повноваження уповноважених суб'єктів із вимогами законності, обґрунтованості, профільності, облікової визначеності та цільового використання культурних об'єктів. Отже, в адміністративно-правовому вимірі комплектування музейних фондів є не просто способом поповнення зібрання, а інструментом публічного впливу на формування, збереження та інституційне закріплення культурних цінностей як складової національного музейного фонду.

Зберігання як елемент музейної справи означає створення таких умов, за яких музейний предмет зберігає свою автентичність, фізичну цілісність і інформаційну цінність. У фахових текстах наголошено, що для предмета і його використання, і його збереження забезпечує єдиний комплекс заходів, а профілактична консервація передбачає «збереження музейного предмета в його актуальній ідентичності» [2]. З позиції адміністративного права зберігання є формою реалізації обов'язку держави та музеїв щодо забезпечення належного правового і фактичного режиму існування музейного предмета. Його адміністративно-правова природа полягає в установленні обов'язкових вимог до режиму утримання, обліку, переміщення, температурно-вологісних умов, освітлення, пакування та інших параметрів, що гарантують збереження автентичності й фізичної цілісності предмета. Таким чином, зберігання є не технічним процесом, а елементом правового порядку охорони музейного фонду.

Охорона культурних цінностей є близькою до зберігання, але має інший акцент: якщо зберігання спрямоване на підтримання фізичного стану предмета, то охорона - на запобігання його втраті, пошкодженню, незаконному переміщенню чи знищенню. У правничих і музеєзнавчих джерелах охорона послідовно фігурує поряд з обліком, зберіганням, консервацією та реставрацією як окремий напрям музейної діяльності. Таким чином, охорона культурних цінностей це, в тому числі, сукупність правових, організаційних, технічних і безпекових заходів, покликаних гарантувати недоторканність музейного фонду. Отже, охорона культурних цінностей у межах адміністративного права має виразний публічно-владний характер, оскільки передбачає застосування правових, організаційних, технічних і безпекових заходів для недопущення втрати, пошкодження, незаконного відчуження, вивезення чи знищення музейних предметів. Якщо зберігання орієнтоване на підтримання фізичного стану предмета, то охорона охоплює ширше

коло дій, пов'язаних із контролем, наглядом, відповідальністю та захистом музейних цінностей від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Використання музейних цінностей у музейній справі не означає їх господарське чи утилітарне споживання. Йдеться про наукове, експозиційне, освітнє та комунікаційне введення предмета у суспільний обіг. Саме тому в законодавчо-науковій традиції музей визначається як заклад, створений для «вивчення, збереження, використання та популяризації» музейних предметів. Використання музейних цінностей слід розуміти як правомірне, цільове та суспільно значуще включення музейного предмета в науковий, освітній, експозиційний та комунікаційний простір, а не як форму його споживання чи відчуження. Такий підхід зумовлений тим, що музейний предмет має не лише матеріальну, а передусім історико-культурну, інформаційну та меморіальну цінність, тому його використання завжди повинно бути підпорядковане завданню збереження автентичності, контексту та доказового значення. Саме тому використання є легітимним лише тоді, коли воно здійснюється в межах установленого правового режиму, відповідає профілю музею, не створює загрози фізичному стану предмета та спрямоване на реалізацію публічного інтересу - збереження культурної спадщини, поширення знань і формування історичної пам'яті. Отже, на нашу думку, використання музейних цінностей є не допоміжною технічною дією, а самостійною формою суспільної актуалізації культурної спадщини, у якій поєднуються правовий, науковий, освітній і комунікативний виміри.

Консервація є спеціальним комплексом заходів, спрямованих на стабілізацію стану предмета та недопущення його подальшого руйнування. Особливо показовим є наукове формулювання про те, що профілактична консервація полягає у «збереженні музейного предмета в його актуальній ідентичності без безпосереднього впливу на нього». Вона здійснюється в межах професійних стандартів, спеціальних процедур і компетенції уповноважених фахівців, а тому виступає не лише науково-практичним, а й правово значущим заходом охорони культурної спадщини. З точки зору публічного адміністрування, консервація є превентивним інструментом забезпечення довготривалого збереження музейного фонду.

Реставрація - це вже активніше професійне втручання, яке застосовується тоді, коли самих превентивних заходів недостатньо. Її сутність полягає у відновленні збереженості, читабельності та експозиційної придатності предмета з максимальною повагою до його автентичного матеріалу. Сам факт поєднання в наукових працях «дослідження та реставрації» показує, що реставрація не може бути суто технічною процедурою: їй передують науковий аналіз матеріалу, походження, пошкоджень і попередніх втручань. Реставрація має більш активний характер і в адміністративно-правовому вимірі постає як спеціальний вид діяльності, що здійснюється за наявності визначених законом підстав, професійної компетенції та, у відповідних випадках, дозвільних процедур. Її правова сутність полягає в допустимому втручанні у стан культурного об'єкта з метою відновлення його збереженості, читабельності та експозиційної придатності за умови збереження автентичності. Тому реставрація є прикладом поєднання наукової доцільності та адміністративно-правового контролю.

Законом України «Про музеї та музейну справу» визначено, що музеєфікація - сукупність науково обґрунтованих заходів щодо приведення об'єктів культурної спадщини до стану, придатного для екскурсійного відвідування [1]. Отже, музеєфікація означає приведення об'єкта культурної спадщини до стану, придатного для публічного сприйняття й включення в музейно-комунікаційний простір. У навчально-наукових джерелах вона визначається як «сукупність науково обґрунтованих заходів», а в дослідженнях просторових форм музеєфікації як «презентація архітектурно-етнографічного простору» з включенням елементів нематеріальної спадщини. Музеєфікація з позицій адміністративного права є особливим видом публічно врегульованої діяльності, спрямованої на приведення об'єкта культурної спадщини до стану,

придатного для екскурсійного відвідування, експонування та включення в музейно-комунікаційний простір. Її специфіка полягає в тому, що вона поєднує охоронну, організаційну, просторову та публічно-комунікаційну функції, а також нерідко потребує погоджувальних і дозвільних процедур. Отже, музеєфікація є не лише формою збереження, а й адміністративно-правовим механізмом суспільної актуалізації культурної спадщини.

З наукової точки зору, різниця між «реставрацією» та «музеєфікацією» полягає в тому, що реставрація спрямована передусім на відновлення і збереження самого предмета, тоді як музеєфікація - на пристосування об'єкта культурної спадщини до публічного сприйняття, експонування й включення в музейний простір без втрати його автентичності. Окремо, Закон України «Про охорону культурної спадщини» показує, що музеєфікація і реставрація розглядаються як самостійні види робіт щодо пам'яток культурної спадщини, які здійснюються за спеціальною дозвільною процедурою [3].

Пізнавальним ядром музейної справи є наукове вивчення. Науковці підкреслюють, що «пріоритетом музейної науково-дослідницької діяльності є вивчення музейного предмета» [4], а саме вивчення має значення для комплектування, обліку та експозиційної роботи. На нашу думку, через цей елемент музейний предмет перетворюється з речі на джерело знання - історичного, культурного, художнього або меморіального.

Експонування - це форма організованого представлення музейних предметів публіці. У спеціальній літературі експозиційну діяльність названо «одним з основних напрямів діяльності музею» та «основою музейної комунікації», а експозицію - «розміщенням експонатів в певній системі». Тобто експонування - це не просто показ, а концептуально вибудована система смислів, у якій предмет стає носієм повідомлення для відвідувача. Музейна експозиція - основна форма музейної комунікації. Музейні експозиції прийнято підрозділяти на постійні (стаціонарні) і тимчасові; тимчасові експозиції називаються виставками, які бувають як стаціонарними, так і пересувними. Їх тимчасовий характер виявляється у складі експонатів. На виставках часто демонструються предмети з інших музеїв і приватних колекцій, а також предмети, які не можуть довго знаходитися за межами фондосховищ - акварелі, письмові джерела, унікальні речі [5; 6]. Експонування є адміністративно-правовою формою організованого представлення музейних предметів публіці, що здійснюється в межах установлених правил безпеки, обліку, тематичної відповідності та комунікаційної політики музею. Його сутність полягає не в простому показі речей, а в реалізації публічної функції музею як інституції, що забезпечує доступ суспільства до культурної спадщини. Саме тому експонування можна розглядати як одну з форм надання публічних культурних послуг.

З позицій адміністративного права всі перелічені елементи музейної справи утворюють цілісну систему адміністративно-правових відносин, у межах якої держава через уповноважених суб'єктів визначає порядок формування, збереження, охорони, використання та публічного представлення культурних цінностей. Їх об'єднує те, що кожен із цих елементів реалізується не довільно, а в межах компетенції суб'єктів публічної адміністрації, на основі нормативно встановлених процедур, підконтрольності, облікової визначеності та орієнтації на публічний інтерес. Саме тому музейна справа в адміністративно-правовому розумінні постає як особлива сфера публічного адміністрування, де поєднуються владно-організаційні, дозвільні, контрольні, координаційні та сервісні форми діяльності. У такому підході музейний предмет розглядається не лише як культурна цінність, а і як об'єкт спеціального правового режиму, щодо якого здійснюється публічне управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про музеї та музейну справу: Закон України від 29 червня 1995 року № 249/95-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1995. № 25. Ст. 191.
 2. Зосімович О. Правове регулювання діяльності музеїв в Україні. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: зб. наук. ст. за матеріалами IV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 19 травня 2016 р.). 2016. С. 186-189.
 3. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 року № 1805-III. Відомості Верховної Ради України, 2000. № 39. Ст.333.
 4. Soshnikov, A. O. (2019). Основні аспекти вивчення музейного джерела. Культура України, (64). <https://doi.org/10.31516/2410-5325.064.04>
 5. Яковець І. О. Експозиційна діяльність та дизайн експозиції в музеях: особливості сучасного стану в Україні. Музейний альманах. Наукові матеріали: статті, есе. Черкаський обласний художній музей. Черкаси: Ю. А. Чабаненко, 2010. №1. С.12-15.
 6. Яковець І.О. Музейна експозиція: основні поняття та методи побудови. Вісник ХДАДМ. С. 147-150.
-

Дата першого надходження рукопису до видання: 06.03.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.03.2026

Дата публікації: 17.04.2026